

PROTESTANTISME TE OOSTENDE (1e vervolg)

In tijden en plaatsen van economische recessies, had de nieuwe leer, ook een grote kans : de armen hoorden de beloften van een beter bestaan, maar kregen ook hulp door aalmoezen, ingezameld door de geestelijke leiders.

Een tweede rondtrekkend Calvinistisch predikant die we ook ten huize van Lhermite terugvinden, was de ex-bedelmonnik Loys Fabri, alias "Loys de leeraere", afkomstig uit Duinkerke, omstreeks 1560, voornamelijk werkzaam in het West-kwartier en in de kuststreek (= ? Loys Severy, Favri, Savary, Sabry). Volgens François Hagebaert had hij in 1561 voor de Oostendse gereformeerden gepreekt. Inquisiteur Titelmans liet een beloning van 100 gulden uitloven voor wie de "dogmatiseur" kon uitleveren "à cause que ledict apostat avoit journallement séduit les gens par sa fauce doctrine". De baljuw van Oudenburg kreeg de prijs ! Loys had de "vergaderinghe by daghe... in zekeren boghaert achter 't cloostere van Oudenburch" geleid. In de gevangenis pleegde hij zelfmoord, nadien volgden nochtans op de marktplaats, de strop wegens zelfmoord, brandstapel wegens ketterij.

Komen we tot onze derde rondreizende predikant Pieter Hazaert, afkomstig uit Belle of Dadizele; hij legde in 1557 zijn priesterkleed af en zocht aansluiting bij de vluchtelingenkerk te Emden. De meest heftige onder de predikanten, die voor 1566 in 't West kwartier werkzaam waren. Hij preekte in open veld en reikte in particuliere huizen het avondmaal uit. Zijn werkzaamheid in de kleine centra Oostende, Nieuwpoort, Eeklo, Veurne moet te situeren zijn tussen 1563 en 1566. Na 1566 trad hij in het West-kwartier op de voorgrond, niet alleen als predikant, maar ook als leider van het verzet tegen de overheid - hij moest niets weten van lijdzaamheid tegenover de kettervervolgning. Samen met Jan Hendricks, die hem naar het schijnt in heftigheid nog overtrof, woonde hij in Parijs in 1562 een verzameling van opstandige Hugonoten bij, waarbij beiden moesten vluchten voor het bloedbad van Vassy (01 maart 1562).

Hij was ook enkele malen in Londen : "Pieter Hazaert die in Ynghelant omme zyn vehementie int predeken ghenaeemt West Drayliert, niet vele gheestimeert onder de broeders in Ynghelant" (de COUSSEMAKER I, 347)... "draecht ghemeenelic eenen hooghen zyden hoet, zeer dicke ghestaen met eenen mantele ende eene langhe sayen casacke, met blaye upgherolde slapkauskens, die ghemeenelic ooc ghedreghen worden by dandere broeders" (a.w. I, 34 §). Op 18 mei 1568 was zijn vrouw voor eeuwig verbannen verklaard, met confiscatie van goederen, door Alva (a.w. IV, 237). In de jaren 1579-80 preekte Pieter Hazaert te Oudenburg.

Oostende was vertegenwoordigd te Gent op 15 september 1576 op de voorbereidende vergadering tot het opstellen van de pacificatie van Gent, door griffier Nicasius, die echter geen advies had (Tijdschrift voor Geschiedenis jg. 89, aflevering 3, 1976, blz. 345).

Uit een brief van Charles van de Rhyne, e.a. aan de magistratuur van Ieper, van 11 januari 1579, blijkt dat een delegatie van Oostende aanwezig was in Gent om over zaken o.a. van godsdienstvrede voor Ieper en andere dingen te spreken (DE SCHREVEL a.w. III, 89).

In 1579 ondertekende de burgemeester Jacob Gheertsseune en Cornelis Kien, tesamen met 7 van de 10 raadsleden, een besluit waarbij de gereformeerde religie als de enige officiële werd erkend en toegelaten binnen de stad. Er waren dus meer protestanten in Oostende dan VLIETINCK lief was. De vermaarde Sint-Pietersprocessie ter ere van de patroon der stad ging het laatst uit op 29 juni 1578. "Deur de veranderynghe van den tyt jeghenwoirdich. Deur 't cessereren van de cathelycke roomsche religie", werden de processiesermoenen op Goede Vrijdag afgeschaft en "cesseert ook de Rhetorika gilde ghezegt spadegheleerde". Zij voerde geen "spel van zinnen noch esbatementen" meer uit op de feestdag van de Heilige Magdalena. Het wijndrinken gaat wel door, bij de diverse gelegenheden. VLIETINCK vindt in de stadsrekeningen geen uitgaven voor de Protestantse eredienst, dus, zegt hij, zal deze religie niet omvangrijk geweest zijn. Maar hij moet toegeven dat hij maar de rekeningen kent tussen 1579 en 1581. Het ontbreken van gegevens over uitgaven, voor expliciet, de "Protestantse Eredienst", in de periode zegt niet dat de eredienst niet bestond, zegt niets over de belangrijkheid en sluit niet uit dat er toch uitgaven geweest zijn voor deze eredienst.

De Grauwe Zusters van het hospitaal verlieten de stad in 1579 en worden door lekevrouwen vervangen, waaronder de vrouw van Pieter de Schepere, dewelke van Antwerpen afkomstig was en door de wet als "medecyn ende gasthuusmeester door de stad aanveerd was geweest voor 240 gulden parisis 's jaars". Eerst in 1582 zegt VLIETINCK treft men de namen aan van hervormde predikanten.

Een eerste was Jan Ghijs, gehuwd met Francyntje Hackis of Haclis, die hier zeer graag gezien was, predikant van 1579 tot 1581. Zijn zoon Ghysius Johannes werd hier geboren, die later een bekend predikant en kerkhistoricus werd. (Biografisch Woordenboek van Protestantse Godgeleerden in Nederland, Dr. J.P. DE BIE en Mr. J. LOOSJES, derde deel, 's Gravenhage, Martinus Nijhoff). Daarna Nicolaas Platvoet van 1582 tot 1583.

In 1582 trad hier ook Karel van den Broecke op, die op 03 juli naar Moerkerke geroepen werd. Hij was reeds predikant geweest in Clemskerke en in 1587 ontmoeten we hem in Renesse en Noordwelle, 1586 in Oostende. Hij trouwde met de weduwe van Jan Ghijs na diens dood in 1584 (Biographisch Woordenboek a.w.)

Uit die tijd dateren de enigste meldingen van de gemeente Oostende, in het oudste kerkeradsactenboek, nl. dat van Sluis. Oostende schrijft een brief met een vraag een predikant te sturen en samen met de kerkeraad besluiten te formuleren ten behoeve van de Vlaamse afvaardiging naar de Synode te 's Gravenhage van 20 juni 1586 waarop "...gheresolveert was dat niet naar Oosthende en sol rijsen, niet alleenen omdat de swaeren kosten noch perijckelen teviteren, maar overmits zij ook van zijn excellentie (de graaf van Leicester) eenen brief van bevele ghecreghen hebben...". Er wordt besloten de zaak schriftelijk te behandelen, langs de burgemeester van Oostende.

Jan Lamoot (1587 (8)-1591), een wever uit Reningelst, protestant geworden in 1554. In 1560 was hij diaken van de Nederduitse kerk in Londen, in 1562 ouderling, predikant in 1566

in Sint-Winoksbergen, Kortrijk en Brugge (1578-80). Hij preekte ook in Oostende in 1585. Op 14 mei 1569 waren zijn ouders Gislain Lamoot en Catherina Melneyt voor eeuwig verbannen, hijzelf op 21 mei 69, met inbeslagneming van zijn goederen.

Oostende kende ook een Waalse kerk. 1583-1585 Philippe de la Motte, afkomstig uit Doornik. 1586-1596 Jacques de la Drève. Met Axel en Terneuzen werd Oostende als "appendant" bij de Classis Walcheren (1591) van de Nederlandse Hervormde Kerk. Tijdens het beleg, waarover ik het weinig of niet zal hebben, was Andries Aernouts, door VLIETINCK smalend "ziekentrooster" genoemd, predikant in Oostende (ook een ex-priester).

In het reformatorisch Vlaanderen in de zestiende eeuw kwam het heel dikwijls voor, dat een pastoor in een stad of dorp gewoon overging naar het protestantisme, niet zelden tesamen met de gehele parochie, dominee werd en trouwde. Dit werd bijna een algemeen geldende regel toen het protestantisme in Vlaanderen in de ruime meerderheid was. Verschillende gingen later terug over naar het catholicisme. Over cijfers en procenten is niets gekend.

Ons zijn ook namen bekend van legerpredikanten tijdens het beleg van 1602. Chrestien de la Quenellerie werd in 1586 benoemd door Leicester tot legerpredikant onder de Waalse troepen. Eerst in 1602 werd hij op zijn verzoek van die post ontslagen. Hij verliet Oostende om hulppredikant te zijn, achtereenvolgens in 's Gravenhage, Utrecht en Leiden.

Bij de ontzetting van het beleg in 1602 verlaat de predikant Louis of Lodewyk Diericx Oostende. Tesamen met de predikant Bogaert had hij zich zeer erg het lot van de gekwetsten aangetrokken. Uitenbogaert Johannes is de meest genoemde predikant in de geschiedenis van de veldpredikanten. Bij herhaling leende hij op aandrang van Prins Maurits, zijn geestelijke diensten bij het leger.

Over het beleg kan verschillend gedacht worden. De protestanten denken met een zekere fierheid terug aan het beleg, als het laatste protestants bolwerk in Vlaanderen, tegen het catholieke Spanje. Het laatste bolwerk van geestelijke en religieuze vrijheid tegenover het onverdraagzame en autoritaire Spanje. VLIETINCK heeft het graag over Oostende als een nest van rovers en bandieten en zou de Protestanten liefst in hun midden willen zien. Hij vergeet dat ook Brugge, Nieuwpoort en andere plaatsen roversnesten waren in die tijd. Natuurlijk waren er piraten en alles behalve onschuldige rovers. Berucht is Jan Camerlynck "en zyne complicen, onlanx te voren uit Inghelant ghearriveert duer de havene van Ostende" (COUSSEMAKER III, 298; op 18 mei 1568 verbannen verklaard met confiscatie van goederen, IV, 236). Met hem ontschepte te Oostende op 18 september 1568 de terrorist Jacques Ebrecht. Zij konden rekenen op de hulp van de Oostendse schipper Jan Caerle. Zij kwamen voor de Ieperse vierschaar, het verhoor begon op 25 september 1568 en eindigde op 20 november 1568, het eerste vonnis viel op 06 oktober 1568, het laatste op 01 februari 1569 (zie BACKHOUSE, a.w.).

De beeldenstorm van 1566 is niet goed te praten, maar velen kwamen in opstand om gewetensvrijheid te bekomen. Anderzijds werd Vlaanderen gedurig leeggezogen door Spanje, geplunderd en uitgebrand door Spaanse soldaten. Vele Vlamingen hadden

hadden geen sociale zekerheid meer. In die jaren van armoede en miserie, van economische recessie, van vogelvrij verklaard te zijn, was er ook opstand tegen uiterlijke symbolen van het instituut de kerk en de kerkgebouwen, het instituut dat de vlag was, waarmee Spanje hier heerste, overheerste en vlag voerde.

De Protestanten waren ook op zoek naar vergaderplaatsen voor de eredienst en onderkomen voor de komende winters. Beelden, altaren, die soms veel gekost hadden, moesten het ontgelden. Er heerste ook de mening, zoals blijkt uit het vonnis van de beeldenstormer Pieter de Cock... " dat al verlooren gheft hadden gheweest en dat ment behoorde den armen ghegheven 't hebbende ende dat moeste al ghebroken wezen". Uit die tijd en door de stijgende economische achteruitgang stamde en steeg het banditisme op een natuurlijke manier; een overblijfsel aan de ene kant uit de tijd voor de onrust uit het West-kwartier, van 1562, en vooral 1565-1566 en als reactie op de sociale en andere mistoestanden in de daarop volgende jaren.

Zie bijvoorbeeld M. BACKHOUS, a.w. blz. 96 : "De Bosgeuzen waren dus lieden die noch in hun eigen streek noch elders aan menswaardige bestaansmiddelen geraakten. Zij waren tot de wanhopigste daden bereid. Op priesters en gerechtsdienaren kwam hun wrok en haat neer zonder scrupules... In georganiseerde rooftochten voorzagen ze zich permanent van wapens, zonder de steun van een groot deel van de inwoners te onderschatten : deze voorzagen de terroristen van voedsel en boden hen zonder tegenstand en belangloos een schuilplaats aan, hoewel dit niet steeds het geval was".

Een triestige tijd was bijvoorbeeld ook de winter 1571-1572 geweest, met zijn overvloedige sneeuw. Fruitbomen en wijnstokken waren vernietigd. Veel werklozen, groot gebrek aan voedsel. Deze toestand was algemeen in Vlaanderen. In Gent ook, en daar werd op 16 maart 1572 een vlugschrift verspreid met het Onze Vader van Gent, in betrekking tot Alva. In zijn artikel "De Politieke en Religieuze Situatie in het Brugse", zegt pastoor GELDHOF (bundel Brugge in de Geuzentijd) "In de winters van 1563-1564 was er reeds onrustesignaleerd in de kuststreek"... en verder "Vanaf de inname van Den Briel (01 april 1572) en Vlissingen werden de kustgebieden van Vlaanderen en de ganse Zwinstreek regelmatig bestookt door Watergeuzen. Het Brugse Vrije was verplicht een militaire kustwacht in te richten, maar heel wat kustbewoners sympathiseerden met de rebellen. In september 1572 landden de Watergeuzen in Knokke, Heist, Wenduine en Blankenberge. Op dergelijke aanvallen reageerde het Brugse Vrije meestal met weinig tuchtvolle legerbenden. Bij gebrek aan soldij of voedsel waren deze ordeloze benden steeds klaar partij te lopen op het platte land". Hij besluit : "Het Calvinisme vindt in het Brugse Vrije vooral ingang in de gemeenten van de kuststreek ten NW van de stad Brugge". In het boek van Geoffrey PARKER, "Der Aufstand der Niederlande", een vertaling van 1979 van het Engelse "The Dutch Revolt" (1977), staat dat Nederland voortdurend bestookt werd vanuit de Vlaamse kuststeden. In dit kader is het mijn inziens ook het bezet houden van Oostende te zien, met daarbij, zegt PARKER, de overtuiging van de Hollanders, dat het beleg niet lang zou duren, wegens voortdurende munitieaanvoeren van de Spaanse troepen en de medewerking van het onderdrukte volk in Vlaanderen.

(vervolgt)

Alfons LAUREYS